

МИНИСТЕРСТВО ЗА ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ШУМАРСТВО И ВОДОСТОПАНСТВО

Врз основа на член 69 алинеја 2 од Законот за здравјето на растенијата („Службен весник на Република Македонија“ број 29/05, 81/08, 20/09, 57/10, 17/11 и 148/11), министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, донесе

НАРЕДБА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА МЕЃУНАРОДНИОТ СТАНДАРД ЗА УПАТСТВА ЗА ПРОГРАМИТЕ ЗА УНИШТУВАЊЕ НА ШТЕТНИ ОРГАНИЗМИ БР. 9

Член 1

Со оваа наредба се пропишува начинот на спроведување на меѓународниот стандард за упатства за програмите за уништување на штетни организми бр. 9.

Член 2

Во постапката за уништување на штетни организми, може да се примени меѓународниот стандард за упатства за програмите за уништување на штетни организми бр. 9 кој е даден во Прилог и е составен дел на оваа наредба.

Член 3

Оваа наредба влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 17- 89/1
земјоделство,

Министер за

5 февруари 2013 година
водостопанство,

шумарство и

Скопје
Димовски, с.р.

Љупчо

УПАТСТВА ЗА ПРОГРАМИТЕ ЗА УНИШТУВАЊЕ НА ШТЕТНИ ОРГАНИЗМИ

Фитосанитарна мерка бр. 9 (1998)

ОДОБРУВАЊЕ

Овој стандард е усвоен од Комисијата за фитосанитарни мерки во ноември 1998 година.

ВОВЕД

ПРЕДМЕТ

Овој стандард ги пропишува компонентите на програмата за уништување на штетни организми, која треба да доведе до воспоставување или повторно воспоставување на отсуството на штетни организми во одредено подрачје.

ЛИТЕРАТУРА

Спогодба за аплицирање на санитарни и фитосанитарни мерки, 1994. Светска Трговска Организација, Женева.

Одредување на статусот на штетни организми во дадено подрачје, 1999. ISPM бр. 8, Фао, Рим.

Поимник на фитосанитарни термини, 1999. ISPM бр. 5, Фао, Рим.

Упатство за анализа на ризик на штетни организми, 1996. ISPM бр. 2, Фао, Рим.

Упатство за надзор, 1998. ISPM бр. 6, Фао, Рим.

Меѓународна организација за заштита на растенијата, 1992. Фао, Рим.

Нов ревидиран текст од Меѓународната конвенција за заштита на растенијата, 1997. Фао, Рим.

Принципи на растителен карантин во однос на меѓународна трговија, 1995. ISPM бр. 1, Фао, Рим.

Услови за воспоставување зони слободни од штетни организми, 1996. ISPM бр. 4, Фао, Рим.

ДЕФИНИЦИИ

Дефинициите за фитосанитарни термини употребени во овој стандард, може да се најдат во ISPM бр. 5 (*Поимник на фитосанитарни термини*). Терминот и дефиницијата во натамошниот текст се усвоени како дел од сегашната ISPM бр. 9, односно тие се направени по усвојувањето на стандардот. Новата дефиниција за овој термин не е во согласност со моменталната употреба на терминот во оваа мерка, сепак овој термин и дефиницијата ќе се користат за оваа намена се додека истата не се ревидира.

Жариште	Изолирана популација на штетен организам, која е откриена неодамна и се очекува да опстане во блиската иднина.
---------	--

ПРЕГЛЕД НА УСЛОВИ

Програмата за уништување на штетни организми треба да биде изработена од Националната организација за заштита на растенијата (во натамошниот текст: NPPO), како:

- итна мерка за превенција од зараза и/или ширење на штетни организми по нивното непосредно внесување (повторно одредување на подрачје слободно од штетни организми) или
- мерка за уништување на одреден штетен организам (одредување на подрачје слободно од штетни организми).

По претходно истражување, кое подразбира разгледување на податоците собрани на местото(ата) на откривање или појава, степенот на зараза, информации за биологијата и потенцијалното економското влијание на штетните организми, сегашната технологија и достапните средства за уништување, треба да се изврши анализа на економската оправданост на програмата за уништување на истите. Исто така, корисно е да се соберат информации за географското потекло на штетниот организам и начините за негово повторно внесување. Анализата на ризик од штетни организми (во натамошниот текст: PRA) обезбедува научна основа за донесување на одлука (ISPM бр. 2: Насоки за анализа на ризик од штетни организми). На одговорните за донесувањето на одлуката треба да им бидат достапни една или повеќе опции од истражувањата. Меѓутоа, во вонредна ситуација, брзината на дејствување при спречување на ширењето, ги прескокува резултатите кои се постигнуваат преку нормален детален приод.

Процесот на уништување се состои од три главни активности: надзор, ограничување и третман и/или мерки за контрола.

Кога програмата за уништување е завршена, треба да се потврди отсуството на штетните организми. При постапката за проверка треба да се користат критериумите утврдени на почетокот на програмата и треба да се поткрепени со соодветна документација за програмските активности и резултатите. Степенот на проверката е составен дел на Програмата и треба да има вклучено независна анализа, до колку трговските партнери бараат ваква гаранција. Успешните програми резултираат со декларација за уништување од страна на NPPO.

Истата кога е неуспешна, треба да ги преиспитаат сите делови на програмата, вклучувајќи ја и биологијата на штетните организми, за да се утврди дали има на располагање нови информации, како и економската оправданост на Програмата.

ОПШТИ УСЛОВИ ЗА ПРОГРАМИ ЗА УНИШТУВАЊЕ НА ШТЕТНИ ОРГАНИЗМИ

Овој стандард дава насоки за изработка на Програма за уништување на штетни организми и за проверка на постапките на постоечката Програма за уништување. Во поголем дел од случаите, може да има потреба од мерки за итно уништување на неодамна внесените штетните организми во подрачјето, опфатени со Програмите што се преземаат за нивното уништување. Сепак, Програмите за уништување можат да бидат насочени кон одредени егзотични штетни организми или локални штетни организми во одредени подрачја.

1. Општи информации и процеси на планирање

1.1 Оцена на извештаите за штетни организми

NPPO систематски треба да ги оценува извештаите за штетните организми и нивното влијание за да утврди дали е потребно да се уништат. Процесот на оценување вклучува давање извештај на официјалното контакт лице и проценка од компетентни експерти за утврдување на сериозноста на извештајот за штетните организми и препорачување соодветни постапки.

1.2 Планови за непредвидени околности

Потребно е да постојат планови за непредвидени ситуации за справување со специфични штетни организми или групи на штетни организми, кои имаат висок потенцијал на зараза и за кои планот за уништување се смета дека е реален и потребен, пред штетните организми да бидат присутни во одредено подрачје. Изработката на ваков вид на планови е од корист, бидејќи дава дополнително време за размислување, проценка и истражување, што е потребно да се осигури дека програмата за уништување е добро направена и може да биде извршена брзо и ефикасно. Ваквите планови се од значење кај предвидените Програми за соработка, бидејќи истите овозможуваат постапките на договорните страни да бидат наведени и договорени, пред спроведувањето на Програмата. Добиеното искуство од претходните успешно реализирани Програми за уништување, може да биде исклучително корисно за изработка на плановите за непредвидени ситуации или за оценување на нивната изводливост. Исто така, општиот план за непредвидени околности е корисен за да се обезбеди брзо дејствување, во случај кога се потребни мерки за итно уништување.

Како што напредуваат достапните технологии за уништување, треба да се има во предвид дека биологијата на штетните организми значително се менува. Затоа, не треба сите фактори кои се наведени во овој стандард да се земат во предвид при планирањето на Програмите за уништување.

1.3 Обврска за известување и размена на информации

Утврдување на појавата на нов штетен организам во моментот или како потенцијална опасност иницира процес кој создава обврска за известување на другите NPPO во рамките на Меѓународната конвенција за заштита на растенијата (нов пречистен текст: член VII 2j и член VIII 1a и 1e) и е опишан во ISPM бр. 8: Определување на статусот на штетни организми во одредено подрачје.

Пред да се спроведе Програмата за уништување на штетните организми, програмите за информирање од јавен карактер или други средства за размена на информации за пошироката јавност, како што се производителите, граѓаните и локалните самоуправи, треба да се помогне во подигнувањето на нивото на информираноста и запознавање со програмата.

2. Одлука за спроведување на Програмата за уништување

Одлуката за спроведување на Програмата за уништување произлегува од процената на околностите во врска со откривањето на штетни организми, нивната идентификација, идентификуваниот ризик со PRA, процената на сегашната и потенцијалната раширеност на штетните организми и процената на изводливоста на спроведувањето на програмата за уништување. Ова претставува добро искуство за да се посвети внимание на сите препорачани компоненти. Поради достапноста на податоците и ресурсите, овој начин во пракса може да биде ограничен. Во случаи кога изгледа дека се потребни итни мерки за уништување (неодамнешен влез на штетни организми со способност за брзо ширење), потребна е брза интервенција, истата да биде претпазливо избалансирана а со подеталните анализи и планирања ќе се зголемат резултатите.

2.1 Започнување

Програмата за уништување на штетни организми треба да се започне со откривањето на нови штетните организми, кои произлегуваат од општиот надзор или од посебните истражувања (ISPM бр. 6: Насоки за надзор). Во случај на откриени штетни организми, програмата за уништување ќе започне со законска одлука (одлука донесена за да се утврди подрачје во кое нема присуство на штетни организми).

2.2 Идентификација

Прецизна идентификација на штетните организми е од особено значење за да се избере соодветен начин за уништување. NPPO треба да има во предвид дека идентификацијата може да биде научно и правно оспорена. Поради тоа, идентификацијата треба да се потврди од страна на признати и независни експерти.

Идентификацијата може да биде непосредна, доколку штетниот организам лесно и со сигурност се идентификува од страна на NPPO.

Методите за идентификација се разновидни, од препознавањето засновано само на морфолошки карактеристики, посоефицирани биолошки тестирања, па се до хемиски или генетски анализи. Избраниот метод, донесен од страна на NPPO, зависи од дадениот организам и од најприфатените и најпрактични средства за потврдување на идентификацијата.

Во случаи кога конечната идентификација не е можна веднаш, активностите кои треба да се преземат се оправдуваат со други фактори, како што е степенот на оштетеност на растенијата домаќини. Во вакви случаи, важно е да се зачуваат примероците за можна анализа во иднината.

2.3 Проценка на моменталната и потенцијалната распространетост на штетните организми.

Потребна е проценка на моменталната распространетост, како за новите, така и за утврдените штетни организми. Потенцијалната распространетост најчесто е од поголемо значење за новите штетни организми, односно може да биде од значење и при проценка на утврдените штетни организми. Податоците кои се идентификуваат при почетното истражување имаат делови кое не се потребни за програмата која се однесува на утврдените штетни организми.

2.3.1 Почетно истражување

Податоците кои се поврзани со откривањето на нов штетен организам, неговото географско потекло и патеката, треба да се чуваат и ревидираат. Оваа информација не е потребна само при донесување на одлука за уништувањето, туку е потребна и за идентификување и корегирање на недостатокот со исклученост на системите за штетни организми, кои можеби придонеле за нивното внесување.

2.3.1.1 Податоци собрани на местото на откривање или појава

Потребно е да се собираат информации за условите на местото на откривање или појавување на штетните организми. Овие информации вклучуваат:

- географската локација;
- местото на заразените домаќини;
- обемот и влијанието на штетата, како и степенот на распространетост на штетните организми;
- како биле откриени и идентификувани штетните организми;
- последниот увоз на растенија или растителни производи;
- историјат на штетниот организам на имотот или во подрачјето;
- движењето на луѓе, производи, опрема и превозни средства;
- механизам на ширењето во подрачјето;
- климатски и почвени услови;
- состојба на заразените растенија и
- постапки при одгледување.

2.3.1.2 Географско потекло

Потребно е да се добијат повеќе информации за државата или за подрачјето од каде потекнува штетниот организам. Информациите поврзани со земјите на реекспорт или транзит може да се земат во предвид при утврдувањето на изворот и патеката на штетниот организам.

2.3.1.3 Патеки на штетните организми

Потребно е NPPO да ги одреди патеките преку кои штетните организми можеле да влезат или да се шират. Ова е со цел да се обезбеди дека програмите за уништување не се загрозени со нови влегувања на штетни организми и да се помогне во идентификувањето на потенцијалните исклучителни опции. Информациите за патеките вклучуваат идентификување на пратката или производите кои се потенцијални носители на штетни организми, како и одредување на можниот начин на нивното движење. Во случаи на можната поврзаност со ново увезени растенија или растителни производи, идентичниот материјал треба да се лоцира и испита.

2.3.2 Истражување за распространетост

Прелиминарните процеси треба да обезбедат доволно информации за да се утврди дали е потребно да се врши истражување.

Истражувањата може да бидат од различен тип:

- истражување за определување на границите на секое жариште;
- истражување за испитувањата за патеката и
- други истражувања со одредена цел.

Овие истражувања треба да бидат наменски и извршени, за да се обезбеди потребното ниво на статистичка веројатност, кое е неопходно за резултатите да бидат веродостојни за регулаторните цели.

Во случаи кога податоците од истражувањето треба да обезбедат основа за утврдување на подрачја слободни од штетни организми, за извозни цели, се препорачува однапред да се консултираат трговските партнери, за да се утврди квантитетот и квалитетот на податоците кои се потребни за да ги исполнат нивните фитосанитарни услови.

2.3.3 Предвидување за ширењето

Податоците собрани за време на почетното истражување треба да се користат за процена на потенцијалот за ширењето, како и предвидената стапка на ширење. Овие податоци се користат и за да се определат загрозените подрачја.

2.4 Изводливост на спроведувањето на Програмата за уништување

Процена на влијанието и степенот на зараза, потенцијалот на ширење, како и предвидената стапка на ширење, се неопходни за да се оцени изводливоста на програмата за уништување. PRA обезбедува научна основа за оваа процена (ISPM бр. 2: Насоки за анализа на ризик од штетни организми). Исто така треба да се земе во предвид и исплатливоста за можното уништување.

2.4.1 Биолошки и економски информации

Информациите треба да опфатат:

- биологијата на штетниот организам;
- потенцијалните домаќини;
- потенцијално ширење и очекуваниот степен на ширење;
- можни стратегии за уништување:
 - финансиски трошоци и трошоци за ресурси,
 - достапност на технологијата,
 - логистички и оперативни можности,
- влијание врз индустријата и животната средина:
 - без уништување и
 - со секоја утврдена опција за уништување.

2.4.2 Спроведување на анализа за исплатливост на Програмите за уништување

Една од приоритетните постапки кои треба да се спроведе е изработката на листа за најприфатливи техники за уништување. Вкупните трошоци и соодносот трошоци/добивки, за секоја стратегија треба да се процени краткорочно и долгорочно. Воедно треба да се земе во предвид: можноста да не се преземе никаква мерка, можноста за управување со штетни организми, како и можноста за нивно уништување.

Сите реални опции треба да бидат опишани или разгледувани при донесување на одлуката. Очекуваните предности и недостатоци, вклучувајќи ја и исплатливоста, треба да се наведат во граници на можностите. Треба да се препорача една или повеќе опции и притоа да се има во предвид дека конечната одлука бара разгледување на техничките можности, исплатливоста, достапноста на ресурсите, како и политичките и социо-економските фактори.

3. Процес на уништување

Процесот на уништување вклучува основање на менаџерски тим кој ќе ја спроведува Програмата за уништување и според можностите ќе го следи утврдениот план. Во програмата се вклучени три главни компоненти:

- **надзор**: подразбира потполно да се истражи распространетоста на штетните организми;
- **ограничување**: подразбира спречување и ширење на штетните организми и
- **третман**: подразбира уништување на пронајдените штетни организми.

Потребно е да се насочи и координира од надлежниот орган односно NPPO, за да се осигури: дека се утврдени критериумите, за да се одреди кога е постигнато уништувањето и дека постои соодветна документација и контролни активности. Ова е со цел за да се обезбеди потребната веројатност во резултатите. Во некои случаи потребно е да се консултираат и трговските партнери за некои сегменти на процесот на уништувањето.

3.1 Формирање на менаџерски тим

Менаџерскиот тим се формира за насочување и координирање на активностите за уништување по одлуката за примена на Програмата за уништување. Големината на менаџерскиот тим варира во зависност од обемот на програмата и расположливите ресурси на NPPO. Големите програми може да имаат потреба од управен одбор или советодавната група, вклучувајќи ги и оние целни групи кои можат да бидат засегнати. Кога програмата вклучува неколку земји, треба да се формира и регионален управен одбор.

Менаџерскиот тим треба да има одговорност за:

- сигурност дека Програмата за уништување ги исполнува договорените критериуми за успешно уништување;
- структурирање, спроведување и по потреба измена на планот за уништување;
- сигурноста дека операторите на програмата ќе имаат соодветни овластувања и обуки за успешно вршење на своите должности;
- финансиско управување и управување со ресурсите;
- именување и дефинирање на должностите на операторите, запознавање со своите одговорности и документирање на нивните активности;
- управување со комуникација, вклучувајќи и Програма за односи со јавноста;
- комуницирање со засегнатите страни, т.е. производителите, трговците, другите владини и невладини организации;
- спроведување на систем за управување со информации, вклучувајќи и Програма за документација и соодветно водење на евиденција;
- секојдневно управување со Програмата;
- континуирано следење и оцена на критичните делови и
- периодичен преглед на целокупната Програмата.

3.2 Спроведување на програмата за уништување

3.2.1 Надзор

Одредувањето на границите на истражувањето треба да биде завршено на почетокот или да е потврдено од претходните истражувања. Истражувањата со следење треба да продолжат во согласност со Планот за уништување, за да се провери раширеноста на штетните организми и да се оцени ефективностa на Програмата за уништување (ISPM бр. 6: Упатства за надзор). Надзорот треба да вклучи анализа на патеката, за да се идентификува потеклото на штетните организми и нивното можно ширење, проверка на материјалот за клонирање и/или материјалот кој е во контакт со заразениот материјал, проверка, ловење и авионско набљудување. Надзорот треба да вклучи и препораки од производителите, од одговорните за чување и ракување со објектите, како и од јавноста.

3.2.2 Ограничување

NPPO треба да определат карантинско подрачје, користејќи ги податоците од надзорот. Почетните истражувања ќе обезбедат информации кои ќе се користат за идентификување на растенијата, растителните производи и другите објекти и предмети, чие движење надвор од карантинското подрачје треба да се регулира, за да се спречи ширењето на штетни организми. Сопствениците на заразените растенија, растителни производи и други објекти и предмети, треба навремено да бидат известени за прописите. На другите заинтересирани лица како и на оние кои се опфатени со прописите, треба да им се дадат соодветни информации. Ова е со цел за да се потврди усогласеноста на користените методи кои се опишани во Планот за уништување.

Треба да се предвидат постапките за ослободувањето на растенијата, растителните производи или другите објекти и предмети од карантинското подрачје, за да се дозволи нивно ослободување по проверката на усогласеноста со фитосанитарните мерки, како што е контрола, третман или уништување. Кога програмата за уништување е прогласена за успешна, тогаш се донесува одредба за повлекување на наредбата.

3.2.3 Третман и/или мерки за контрола

Методите за уништување на штетните организми вклучуваат:

- уништување на домаќинот;
- дезинфекција на опремата и објектите;
- третман со хемиски или биолошки пестициди;
- стерилизирање на почвата;
- земјиштето да не се обработува - угар;
- користење периоди кога домаќинот е слободен од штетни организми;
- употреба на култури кои ги сузбиваат или ги отстрануваат популациите на штетните организми;
- ограничување на дополнителната резидба;
- стапици, мамци или други физички методи за контрола;
- ослободување со примена на агенсии за биолошка контрола;
- употреба на техника со стерилни инсекти и
- преработка или консумирање на заразениот производ.

Во повеќето случаи, уништувањето вклучува употреба на повеќе од една опција за третман. Изборот на опции за третман и/или за контрола може да биде ограничен преку законски одредби или други фактори. Во такви околности, исклучоците при итни случаи или ограничената употреба ќе бидат на надлежност на NPPO.

3.3 Проверка на уништувањето на штетните организми

Проверката е во надлежност на NPPO за да се потврди дека се исполнети критериумите кои се утврдени на почетокот на Програмата, а со цел успешно уништување на штетните организми. Критериумите може да го определат интензитетот на откривање по даден метод и времетраењето на истражување за да се потврди отсуството на штетни организми. Минималниот временски период од отсуството на штетните организми за да се потврди уништувањето, кое ќе варира во зависност од биологијата на штетниот организам. При тоа треба да се земат предвид и следните фактори:

- точноста на технологијата за откривање;
- степенот на едноставноста (лесно) на откривање;
- животниот циклус на штетниот организам;
- климатските влијанија и
- ефикасноста на третманот.

Планот за уништување треба да ги определи критериумите за објавување на уништувањето, како и етапитите за повлекување на донесените прописи.

3.4 Документација

NPPO треба да гарантира дека се води евиденција на информациите кои ги опфаќаат сите фази на процесот на уништувањето. Особено е важно NPPO да ја зачува таквата документација во случај кога трговските партнери ќе побараат информации за поткрепа на тврдењето за отсуство на штетни организми.

3.5 Изјава за уништување

По завршувањето на една успешна Програма за уништување, следува изјава за уништување од страна на NPPO. Тогаш статусот на штетниот организам во одреденото подрачје се дефинира „отсутен“, односно „**уништен штетен организам**“ (ISPM бр. 8: *Утврдување на статусот на штетни организми во одредено подрачје*). Тоа подразбира комуникација со засегнатите и заинтересираните страни, како и со соодветните органи, во врска со исполнувањето на целите на Програмата. Документацијата од Програмата и другите релевантни докази кои ја поткрепуваат изјавата треба да бидат зачувани и достапни по барањето на NPPO од другите земји.

4. Преглед на Програмата

Во текот на уништувањето, Програмата треба да биде предмет на периодични проверки за да се анализираат и проценат собраните податоци, да се провери дали целите се постигнати и/или да се утврди дали се потребни нејзини измени. Прегледите треба да се вршат:

- секој пат кога ќе настанат непредвидени ситуации, кое може да се одрази на програмата;
- во претходно утврдени временски интервали и
- при завршување на Програмата.

Доколку критериумите за уништување не се исполнети, Планот за уништување треба да се преиспита. При овој преглед треба да се земат во предвид сите ново откриени податоци кои може да придонесат за резултатот. Факторите на исплатливоста и оперативните детали треба да се преиспитаат за да се идентификуваат недоследности од почетните предвидувања. Во зависност од исходот, новиот План за уништување може да се изработи или да се измени, како би претставувала Програма за сузбивање или Програма за управување со штетни организми.